

רד"צ חונמן

(ה) סיום נאום־הברית

פרק ל מסיים את נאום הברית. שהתחיל כז, ט. לקלות שנאמרו בפרק כח הוסמכו דברי נחמה (הפסוקים א—ד) ואחריהם נאמרו התראות לקיים את מצוות התורה ובוזה להבטיח את חייהם וקיומם של ישראל בארץ (הפסוקים טו—כ).

הפסוקים א—י: והיה כי יבואו עליך כל הדברים האלה
הברכה והקללה אשר נתתי לפניך והשבות אל לבבך בכל
הגוים אשר הריחך ה' אלקיך שמה. ושבת עד ה' אלקיך
ושמעת בקולו ככל אשר אנכי מצוך היום וכוונך בכל
לבבך ובכל נפשך. ושב ה' אלקיך את שבותך ורחמך ושב
וקבצך מכל העמים אשר הפיצך ה' אלקיך שמה. אם יהיה
נרחך בקצה השמים משם יקבצך ה' אלקיך ומשם יקחך.
והביאך ה' אלקיך אל הארץ אשר ירשו אבותיך וירשתה
והיטיבך והרבך מאבותיך. ומל ה' אלקיך את לבבך ואת
לכך זרעך לאהבה את ה' אלקיך בכל לבבך ובכל נפשך
למען חיך. ונתן ה' אלקיך את כל האלות האלה על אויביך
ועל שונאיך אשר רדפוך. ואתה תשוב ושמעת בקול ה'

ועשית את כל מצוותיו אשר אנכי מצוך היום. והותרך
 ה' אלקיך בכל מעשה ירך כפרו במנך וכפרו בהמתך וכפרו
 אדמתך למוכה כי ישוב ה' לשוש עליך לטוב כאשר שש
 על אבותיך. כי תשמע בקול ה' אלקיך לשמור מצותיו
 וחוקותיו הכתובה בספר התורה הזה כי תשוב אל ה' אלקיך
 בכל לבבך ובכל נפשך.

והיה וגו'. ברור כי „הברכה והקללה“ הנזכרות כאן הן אותן שנאמרו
 בפרק כח, ונמצא שפרשה זאת הנה המשך לנאמר למעלה כח, סח, ולא
 לפרק כט, כי שם נאמרו רק קללות ולא ברכות. הכתוב גם פונה לישראל
 כאן בלשון יחיד, כמו בפרק כח, ולא בלשון רבים כמו בפרק כט (דילמן). —
 אשר נתתי וגו'. כמו למעלה יא, כו, כן גם כאן משמשת הלשון „נתן
 לפני“ לענין ברכה וקללה. — והשבות וגו'. כבר פירש רש"ר הירש
 שזהו אחרית־המשפט. כמו למעלה ד, כט, כן גם כאן מביטח הכתוב שסופן
 של ישראל לחזור בתשובה מפני צרות הגלות. רוב המפרשים אומרים
 שאחרית־המשפט מתחילה רק בפסוק ג. אבל אינו נראה שדברי הנחמה
 הובטחו רק על תנאי. קשה עוד יותר לפרש „והשבות וגו“ כמצוה לשוב
 בתשובה (ר' עובדיה ספורנו), שאם מצוה היא למה תלה אותה הכתוב בתנאי
 של „כי יבואו וגו“, והרי כל החוטא חייב לשוב (השנה במדבר ה, ז). —
 והשבות אל לבבך. כמו למעלה ד, לט. הנסיון שהברכות באו עליך
 בשכר קיום התורה, והקללות באו עליך בעון עזיבת התורה, דבר זה תשיב
 אל לבך להתבונן בו, ותגיע לידי ההחלטה הבאה. — בכל הגוים. גם
 בגלותך בין האומות תבוא לידי החלטה זאת, כיון שלא תמצא שם מנוח
 ומרגוע (כתח, סח). — אשר הדיחך... שמה. לשון זו נמצאת כמה
 פעמים בספר ירמיהו.

ושבת עד. „שוב“ קשור לפעמים עם „עד“ ולפעמים עם „אל“ (ואפילו
 בפרק אחד, כגון הושע יד, ב והלאה), השה פירוש רבי עובדיה ספורנו יומא
 פו (השה גם „הכתב והקבלה“ לפסוק י). — אתה ובניך. אתה עתיד
 לקבל התחייבות זו גם עבור בניך וכל דורותיך אחריו, כמו שעשו ישראל
 בימי עזרא, נחמיה י, ל (רמב"ן).

ושבו... שבותך. הדין עם שד"ל כי תיבת „שבות“ לא נגזרה משורש

-שבה" (לשון שבייה) אלא משורש "שוב" (לשון חזרה), כדרך שתיבת
 -לזות" נגזרה משורש "לזז". לפי זה "שבותך" אין פירושו שבי, אלא חזרה.
 אם נפרשנו מלשון שבי לא יתיישבו המקראות בכמה מקומות, כגון באיוב
 מב, י. אבל תיבת "ושב" כאן היא פועל יוצא, כמו בהפעיל "השיב". בכמה
 מקומות מצינו שהכתוב משתמש בלשון הפעיל (ירמיהו לג, ז; יא, כו;
 מט, ו; יחזקאל לט, כה)*. נמצאנו למדים כי "ושב... שבותך" פירושו
 -הוא יחזיר את חזרתך", כלומר יחזיר את מצבך הטוב לקדמותו. שד"ל
 אומר עוד, כי "ושב... שבותך" הוא כלל, והפרט הבא אחריו הוא "ורחמך
 וגו'" והפסוקים הנמשכים. גם תרגום יונתן גזר "שבות" מלשון "שיבה".
 אלא שלדבריו פירושו לשון תשובה על חטא. — ורחמך. כאשר השי"ת
 מקבל את החטא החוזר בתשובה לפניו ומכפר על עונו, הרי זה ממדת רחמיו
 (השה ד, לא), כי אילו היה נוהג עמו בדין גמור, לא היה אפשר להפטר
 מעונשו. — מכל העמים. אף על פי שלמעלה פסוק א נאמר: "בכל הגוים",
 נאמר כאן: "עמים", מפני שלמעלה כה, ו לענין הפיזור בין האומות נאמר:
 "בכל העמים". הרב מלבי"ם מפרש את ההבדל שבין "גוי" ל"עם", כי "גוי"
 פירושו קיבוץ בני אדם המאוחדים כגוף אחד, על ידי יחוסם, ארצם ולשונם
 (מלשון "גוה" שפירושו גוף); אבל "עם" הוא ריבוי בני אדם שיש להם
 מושל אחד (השה דברי הרב מלבי"ם, "יאיר אור" עמוד לה).

נדחך. מושג כולל. בנוגע לניקוד התיבה ראה אייוולד 189 וגק 92
 הערה 1. — בקצה השמים. השה נחמיה א, ט. — ומשם יקחך.
 כלומר יקח אותך אליו, אל ארץ הקודש. פסוק זה הסמוך הולך ומפרש זאת
 כמו שמוכח מנחמיה שם.

* אפשר לומר כדברי אהרליך, שהמקרא משתמש בשרשים שוב ושבות כפועל
 יוצא מפני שהם קרובים במבטא, ועל כן במקום שהמקרא מדבר בלשון עבר ואין
 המבטא דומה כל כך משתמש הכתוב בלשון הפעיל במקום הבנין הקל. אבל אין
 הדין עם אהרליך כשהוא אומר ש"שבות" הוא בינוני פעול משורש "שבת" (כמו
 "בטוח"), ופירושו "המצב שלא נפסק אלא לפי שעה ושעתיד לחזור לקדמותו". פירושו
 של שד"ל שהזכרנו למעלה הוא הנכון, השה את מילונייהם של גוניוס וקניג בערך
 "שבות".

והיטיב בך. שורש „היטיב“ עם גוף־היחס. כמו למעלה כח, סג ועוד. ומל וגו'. למעלה י. טז נצטווינו למול את לבבנו בעצמנו, וכאן הכתוב מייחס פעולה זאת להקב"ה, וכבר הסביר הרמב"ן זאת מתוך שהבא לטהר כסייעין אותו. עוד מפרש הרמב"ן, שהשי"ת יכול את הלב להסיר ממנו את היצר הרע לגמרי, באופן שלא יסיתנו יצרו כלל לחטוא, וממילא יעשה רק את הטוב (השוה תרגום יונתן). כמו שהבטיח לנו השי"ת בירמיהו לא, להלאה לעתיד לבוא. — למען חייך. כמו „למען תחיה“, ד. א. ונתן... האלות. כבר פירשנו למעלה כח, סט. ש„דברי הברית“ הנזכרים שם, הם „אלות הברית“. והן הן „האלות האלה“ שהכתוב מזכיר כאן. השי"ת יתן אותם על האויבים שרדפו את ישראל בגלל אמונתו ומנעו ממנו את קיום המצות, זאת אומרת, שאחרי שהמעכב הפנימי יסתלק על ידי מילת הלב, יסתלק גם המעכב החיצוני, על ידי זה שהקללות תחולנה על יונאי ישראל.

ואתה תשוב. כלומר, שוב תהא בידך האפשרות לקיים את כל התורה כולה כמו בשנות האושר. והותירך וגו'. כמו למעלה כח, יט. — כי ישוב... לשוב. השוה כח, סג.

כי תשמע וגו'. כלומר, כאשר תשמע בקול ה' ותקיים מצותיו, אז הברכה הגשמית היא לתועלתך, ושוב אינך צריך להתחנך על ידי יסורין, יעל כן שש ה' לתת לך כל טוב (השוה את פירושו למעלה כח, סג). — הכתובה. לשון נקיבה בתור מין סתמי, כלומר „מה שכתוב“. — כי תשמע... כי תשוב. נתינת טעם למה שגאמר בפסוק ט, שהשי"ת ישוב עליך לטוב.

פסוקים יא—יד: כי המצוה הזאת אשר אנכי מצוך היום לא נפלאה היא ממך ולא רחוקה היא, לא בשמים היא לאמר מי יעלה לנו השמימה ויקחה לנו וישמיענו אותה ונעשנה, ולא מעבר לים היא לאמר מי יעבר לנו אל עבר הים ויקחה לנו וישמיענו אותה ונעשנה. כי קרוב אליך הדבר מאד בפיך ובלבבך לעשותו.

המצוה. לשון כוללת כל המצוות, כמו „כל המצוה” למעלה כו. א ולמעלה ח. א. כל התורה נקראת כאן בלשון יחיד „המצוה”, כלומר דבר קל הוא לקיימה כאילו לא היתה אלא מצוה אחת. וכן מוכח ממה שאמר הכתוב „אשר... היום”, שלשון זו מתייחסת אל כל התורה כולה. כמו שכבר בארנו כמה פעמים. ארבעת הפסוקים הללו באו לומר, שאין ספק שסופן של ישראל לחזור בתשובה, שהרי קיום התורה אינו קשה. — לא נפלא ת וגר. כלומר, אין בתורה מנהגים מסתוריים שרק יחידי סגולה יכולים להשתתף בהם, כמו המיסתורין של המצרים והיוונים; גם אין בתורה „סודות בלתי נתפסים על ידי השכל האנושי” (רש”ר הירש). — ממך. כמו יז. ח. — ולא רחוקה היא. היא אינה מבוססת על מצבים רחוקים.

לא בשמים היא. זהו פירושו של „לא נפלאת היא”, כלומר אינה דבר בלתי טבעי שצריכים להורידו מן השמים. בבבא מציעא נט. ב למדו מכאן, שכל התורה כולה כבר ניתנה מן השמים בשעת מתן תורה. ואין משגיחין בבת קול לשנות או להוסיף כלום.

ולא מעבר לים היא. אין אתה צריך לנסוע לארצות רחוקות כדי לקחת משם את התורה. אפשר גם לפרש, שהכתוב מדבר כאן אל הגולים. שאינם צריכים לנסוע אל החכמים הרחוקים מהם כדי שיפרשו להם איך לקיים את התורה בגלות (השהו פירוש רבי עובדיה ספורנו). גם לא יחשבו שמצוות התורה מבוססות על מדינות ותקופות אחרות (רש”ר הירש).

כי קרוב. אדרבה, דבר ה’ קרוב אליך מאד, והכתוב הולך ומפרש: — בפ”ך. היינו קבלת התורה בעל פה מדור לדור, כמו שהיתה כוונת התורה מעיקרה, השהו ז; יא, יט; לא, יט; יהושע א, ח; ישעיה נט, כא. — ובלבדך. נצטוונו לשמור את תורת ה’ בלבבנו. כמו שנצטוונו לאהוב את השי”ת בכל לבבנו (למעלה ה; ירמיהו לא, לג). — לעשותו. מתייחס אל תיבת „קרוב”, כלומר הדבר קרוב הוא לעשות. הרמב”ן ורבי עובדיה ספורנו מפרשים ש„המצוה הזאת” שבפסוק יא מתייחס אל מצות התשובה (כי פסוק ב הוא מצות התשובה לפי פירושם), ומצוה זאת היא „בטיך”, דהיינו וידוי טה, „ובלבבך”, דהיינו חרסת הלב.

פסוקים טו—כ: ראה נתתי לפניך היום את החיים ואת הטוב ואת המות ואת הרע. אשר אנכי מצוך היום לאהבה את ה' אלקיך ללכת בדרכיו ולשמור מצותיו והוקותיו ומשפטיו והיית וברכת ה' אלקיך בארץ אשר אתה בא שמה לרשתה. ואם יסנה לבבך ולא תשמע ונדחת והשתחווית לאלהים אחרים ועבדתם. הגדתי לכם היום כי אבד תאבדון לא תאריכון ימים על האדמה אשר אתה עובר את הירדן לכוא שמה לרשתה. העידותי בכב היום את השמים ואת הארץ החיים והמות נתתי לפניך הברכה והקללה ובחרת בחיים למען תחיה אתה וזרעך. לאהבה את ה' אלקיך לשמוע בקולו ולדבקה בו כי הוא חייד ואורך ימיד לשבת על האדמה אשר נשבע ה' לאבותיך לאברהם ליצחק וליעקב לתת להם.

עם סיום גאום־הברית חוזר הכתוב בקצרה על דברי הזירוז לקיום המצות. במלים דומית לגאמר בדברי הפתיחה למצוות המפורטות (יא, כו). לפני הרצאת המצוות מדבר הכתוב בלשון בינוני („ראה אנכי נותן“). אחריה בלשון עבר („ראה נתתי“). למעלה לא הזכיר הכתוב אלא „ברכה וקללה“, ואילו כאן משתמש הכתוב בביטוי חזק יותר: „חיים ומות“, ואחרי כן (בפסוק יט) הוא מפרש שהכוונה בזה לברכה וקללה. — נתתי לפניך. כלומר מסרתי הבחירה בידך, כמו שמפרש הכתוב להדיא אחרי כן בפסוק יט: „ובחרת בחיים“. — את החיים וגו'. לדברי תרגום יונתן „את החיים“ הוא כמו „את דרך החיים“, כלומר הדרך שהשי"ת רוצה בה, „ואת הטוב“ פירושו הסכר הטוב המוכן לצדיקים; כמו כן הוא מפרש ש„את הכות“ היא „דרך המות“, „ואת הרע“ הוא העונש המעוחד לרשעים, השוה ירמיהו כא, ה. רש"י מפרש להיפך: „הטוב“ הוא המעשה הטוב, ובשכרו מבטיח הכתוב את החיים; „הרע“ הוא המעשה הרע, ובגללו מתרה הכתוב בעונש המות. שני הפירושים יש להם מקום, כי מצינו תיבת „הטוב“ גם במובן של מעשה טוב (השוה „רעשית הישר והטוב“) וגם במובן ההצלחה והאושר (השוה „ושמתת בכל הטוב“). אבל אין לפרש „את הטוב“, ואת הרע“ היינו „הברכה“, והקללה“ (ואינם אלא פירוש ל„החיים המות“). שהרי אז היה הכתוב צריך לסדרם זה אחר זה, כמו בפסוק יט.

אשר אנכי מצוך היום. משפט־מפרש ל„את החיים“ (כתרגום יונתן). כלומר: דרך החיים הוא מה שאנכי מצוך היום, דהיינו לאהבה את ה' וגו' (לדברי רש"י בא המשפט לפרש את „הטוב“). לכאורה היה הכתוב צריך להקדים לפני „והיית ורבית“ משפט־תנאי, כמו תוספת פירוש שבתרגום השבעים (לא שקראו כן במקרא, אלא שהוסיפו בדרך פירוש): „אם תשמע בקול ה' אלקיך וכו'“. ויש ליישב, שכמו שמצינו למעלה יא, כז, שלא הוסיף הכתוב משפט־תנאי בלשון „אם“, אלא „אשר“, לרמז שהשי"ת רוצה שנוכה בחיית, כך משמשת גם בפסוק זה לשון „אשר“ במקום „אם“, מפני שצד זה הוא הרצוי. — וחיית ורבית וגו'. זהו פירושו של „ואת הטוב“ (לדברי תרגום יונתן) או של „את החיים“ (לדברי רש"י).

ואם יפנה וגו'. כמו למעלה כט, יז (פירוש ל„דרך המות“ או ל„הרע“). — ונדחת. גפעל זה משמש בלשון התפעל, כלומר הודחת את עצמך.

הגדתי וגו'. זה הוא „הרע“ או „המות“, אבדן הארץ. — כי אבד וגו'. כמו למעלה ד, כו.

העידותי וגו'. ד, כו; לא, כח. — ובחרת בחיים. נכח פירושו של תרגום יונתן: „ובחרת בדרך החיים“; — למען תחיה. הוא השכר („הטוב“).

לאהבה. הוא פירוש של „ובחרת בחיים“, כלומר איזהו דרך החיים שעליך לבחור בו? אהבת ה' וכו'. — כי הוא. היינו דרך החיים שבחרת בו. — חייך ואורך ימיך לשבת וגו'. כלומר על כך תזכה לשכר, שתשב לאורך ימים בארץ (ד, מ; לב, מז).